

Peníze a poptávka po peněžních zůstatcích

„Jste tím, co si svět o nás myslí.“

Hans Christian Andersen

19.1

PROČ VZNIKLY PENÍZE

Každý ví, že peníze hrají v ekonomice nesmírně důležitou roli. Ale jaká je to vlastně role? Podívejme se, jaký je smysl peněz.

Naturální směna

Představte si starobylou vesnici, kde lidé neznají peníze. Farmář Alf potřebuje boty. Jde tedy k ševci Bertovi a nabízí mu za boty svou pšenici. Jenže švec Bert zrovna nepotřebuje pšenici – potřebuje kabát. Alf shání dva dny krejčího Cyrila, ale když mu nabídne pšenici za kabát, zjistí, že ani Cyril zrovna nepotřebuje pšenici – potřebuje opravit střechu. Poradí Alfovi, že v sousední vesnici žije tesař Daniel, který by mohl chít pšenici. Farmář Alf jde tedy do sousední vesnice, nalezne tesaře Daniela, ale ke svému zklamání uslyší, že ten nepotřebuje pšenici, zato však touží po vínu. Alf tedy najde vinnáře Emila, ten však také nepotřebuje pšenici, nýbrž podrazit koni kopyta. Alfovi nezbyvá než vyhledat v další vesnici kováře Ferdinanda. Jenže ani kovář nepotřebuje pšenici – potřebuje vykopat studnu. Alf tedy musí shánět studnaře. Najde jej až za dva dny, ale má štěstí – studnař Gustav právě potřebuje pšenici. Šťastný Alf mu tedy dá pšenici výměnou za to, že Gustav vykope studnu kováři Ferdinandovi. Kovář výměnou za vykopání studny podrazí kopyta koni vinnáře Emila. Emil výměnou za to dá Alfovi víno a Alf dá víno tesaři Danielovi, který za to opraví střechu krejčímu Cyrilovi. Krejčí dá za to Alfovi kabát a Alf jej nese ševci Bertovi. Tam jej však čeká špatná zpráva – Bert už kabát nepotřebuje. Jeho žena se už nemohla dívat, jak chodí v roztrhaném kabátě, a ušila mu jej sama.

Znechucený Alf se tedy plouží zpátky domů v novém kabátě, který nepotřebuje, a v roztrhaných botách. Co mohl za ten týden neúspěšného hledání a směňování udělat doma práce. Poučen touto zkušeností, naučí se Alf šít boty, spravovat střechu, pěstovat víno, dělat podkovy pro své koně, kopat studny a jeho žena se naučí šít kabáty. Budou se nadále zásobovat těmito výrobky a pracemi sami.

Možná vám tento příběh připomíná známou Erbenovu pohádku o slepičce a kohoutovi. Jen ten konec není šťastný. Jak jste si všimli, směna zboží za zboží čili **naturální směna vyvolává příliš vysoké transakční náklady (náklady směny)** – náklady na hledání, smlouvání a uzavírání obchodů. Kdyby švec Bert potřeboval Alfovu pšenici zrovna tehdy, když Alf právě potřebuje jeho boty, transakční náklady by byly nízké – stačilo by uzavřít jediný obchod. Naneštěstí je **velmi nepravděpodobné, že by se sešli dva lidé s oboustrannou shodou potřeb** – že by každý z nich potřeboval právě zboží toho druhého.

Nevýhodnost naturální směny vede k tomu, že se lidé nechtějí specializovat. Raději všechno dělají sami, a **tak se naturální směna stává brzdou specializace a dělby práce**. Jenže je to právě specializace, která vede lidi k jejich zdokonalování, zručnosti, dlemažování specializovaných znalostí ve svém oboru. Bez rozvoje dělby práce bychom ustrnuli na úrovni primitivních společností dávnověku.

Nastěšť lidi už v raném stádiu civilizace přišli na to, jak snížit náklady směny. Objevili peníze a **naturální směna byla nahrazena peněžní směnou**. Jaké výhody má peněžní směna?

Peněžní směna

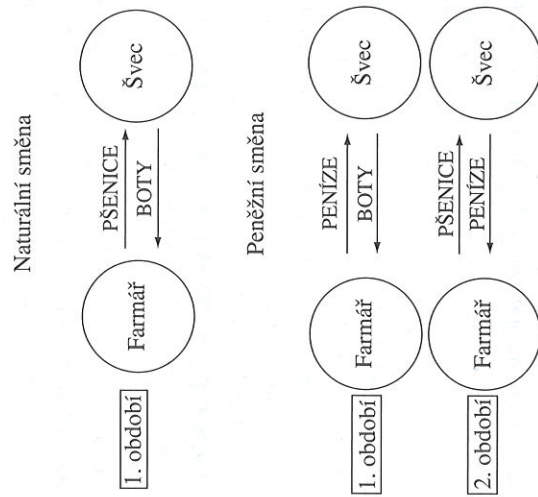
Podívejte se, jak se změnila směna, jakmile lidé znají a používají peníze. Farmář Alf nabídne ševci Bertovi za boty peníze. Švec mu boty za peníze ochotně prodá, protože ví, že peníze přijímá každý a že za peníze kdykoli cokoli koupí. Za nějaký čas švec potřebuje kabát, jde tedy za krejčím Cyrilem a nabídne mu za kabát peníze. Krejčí rád přijme peníze za kabát, protože ví, že až bude cokoli potřebovat, například opravit střechu, každý tesař mu to za peníze udělá.

Všimněte si, jak nízké jsou nyní transakční náklady. Každý teď může uzavřít jen jeden jediný obchod a nemusí se zaplétat do dlouhých a složitých řetězců „více-směn“. Nyní je pro každého z nich výhodné, aby se specializoval na to, co umí nejlépe. Směna je snadná, protože transakční náklady jsou nízké.

O peněžích se říká, že jsou „olejem, který promazává směnu“. To je však nedocenení peněz – peníze směnu neusnadňují, ony ji umožňují. Směna by bez nich mohla existovat jen ve velmi úzkém a omezeném rozsahu. Proto můžeme peníze bez nadsázky považovat za jeden z největších objevů lidstva.

PENÍZE – PROSTŘEDEK SMĚNY

Obrázek 19 – 1 demonsturuje rozdíl mezi naturální a peněžní směnou. **Potíž s natu-
rální směnou je v tom, že vyžaduje oboustrannou shodu potřeb** – vyžaduje, aby
každý z obou směnujících právě potřeboval zboží druhého směnujícího. **Peněžní směna
nevyžaduje oboustrannou shodu potřeb**, protože peníze fungují jako prostředek
směny. Když švec Bert zrovna nepotřebuje pšenici, prodá Alfovi boty za peníze, které
si uschová. Až bude pšenici potřebovat, koupí ji od Alfa za peníze.

Obr. 19 – 1 Naturální a peněžní směna – Naturální směna vyžaduje oboustrannou shodu potřeb ve stejné
okamžiku. Peněžní směna oboustrannou shodu potřeb nevyžaduje.

Aby se „něco“ mohlo stát takovýmto univerzálním prostředkem směny, museli
splňovat důležitou podmínku: **lidé „to“ chtěli kdykoli přijmout**. Ne však proto, že by
„to“ sami chtěli spotřebovat, ale **protože věděli, že i ostatní lidé „to“ chtějí kdykoli
přijmout**. Chléb *chtějí* všichni lidé, *protože jej jedí*, nikoli proto, že by věděli, že jej od
nich kdokoli kdykoli přijme. Naproti tomu zlato *chtějí* lidé *proto, že vědí, že je od nich
kdokoli kdokoli přijme*. Proto se zlato stalo penězi. **V tom tkví podstata peněz: každý
je přijímá, protože ví, že je každý přijímá.**

„Jsmo tím, co si svět o nás myslí,“ povzděchl si v Andersenově pohádce stříbrňák
kterého v cizí zemi pokládali za falešný. To vystihuje podstatu peněz – jsou tím, co si
lidé o nich myslí. Dokud v ně mají důvěru, jsou penězi. Jakmile v ně lidé důvěru ztra-
tí, přestanou být penězi.

Jakmile se mezi lidmi rozšířilo, že „něco“ všichni přijímají výměnou za své zboží,
začalo „to“ být používáno jako prostředek směny – peníze. V některých starých slo-
vanských osadách fungovaly kdysi jako peníze malé jemné plátěné šátky (slovo „platit“
bylo pravděpodobně odvozeno od nich). Ale prvními skutečně rozšířenými penězi se
staly **drahé kovy – stříbro a zlato**. Nejprve tyto kovy obíhaly ve směně *fyzicky* – lidé
z nich začali razit mince, které používali jako prostředek směny.

Protože byly tyto kovy používány jako peníze téměř u všech národů (přestože mnohé
z těchto národů nikdy nepřišly do vzájemného kontaktu), můžeme usuzovat, že mají
určité specifické vlastnosti, díky kterým mohly dobře fungovat jako peníze. **Nejdůleži-
tější vlastností byla jejich dlouhodobá vzácnost**. Každý věděl, že je stříbra a zlata
poměrně málo a že se proto množství zlatých a stříbrných mincí nemůže příliš zvětšit.
To dávalo drahým kovům dlouhodobě stabilní hodnotu. Důvěra v trvalou vzácnost a tudíž
trvalou hodnotu drahých kovů vedla lidi k tomu, že je ochotně přijímali.

Kovové mince se používaly jako peníze po dlouhá staletí. S rozvojem bankovní-
ctví v Evropě však začaly být postupně nahrazovány **papírovými penězi**. Ale papír
přece není vzácný! Jak mohl nahradit stříbro a zlato ve funkci peněz? Právě výroby
papírových peněz nám dokazuje, že **nezáleží na tom, z čeho jsou peníze „dělány“**
(zda ze zlata nebo z pouhého papíru), **nýbrž na tom, zda lidé věří, že budou ve
směně přijímány**.

Papírové peníze vznikaly zpočátku jako bankovy soukromých bank. Taková banka
nejprve fungovala jako jakási „úschovna zlata“. Kdo si u ní uložil zlaté mince, dostal
potvrzení o tomto vkladu v podobě papírové bankovky. Měl samozřejmě právo kdyko-
li své zlato vyzvednout – předložil bance její bankovku a ona mu za ní vyplatila jeho
zlato. Bankovky tedy zpočátku fungovaly jako „stvrzenky“ o uložení zlata. Šlo-li o důvě-
ryhodnou banku, lidé měli důvěru, že smění kdykoli bankovky za zlaté mince. A právě
tato důvěra vedla k tomu, že tyto papírové bankovky začaly obíhat – začaly být přijí-
mány ve směně a fungovat jako prostředek směny.

Bankovky směnitelné za zlato

Alf měl dobrou úrodu a za svou pšenici utřil mnoho zlatých mincí. Dozvěděl
se, že ve městě funguje banka, která přijímá vklady ve zlatých mincích. Dokonce
nabízí úrok z vkladu. Uložil tedy u ní své zlato a dostal za ně papírové bankovky
(které banka na požádání vymění za zlato).

Když Alf potřeboval nové boty, nemusel jít do banky vyzvednout své zlato. Šel
k ševci Bertovi a nabídl mu za boty tyto bankovky. Bert na ně zpočátku nedůvěřivě
pohlížel, ale když mu Alf vysvětlil, že je může kdykoli předložit bance k výměně za
zlaté mince, Bert souhlasil a prodal Alfovi boty za bankovky. Když později Bert
potřeboval nový kabát, nabídl za něj krejčímu Cyrilovi tyto papírové bankovky.
Cyril už věděl, že jde o bankovky směnitelné za zlato, a ochotně za ně kabát prodal.

Tak šly bankovky „z ruky do ruky“ a plnily funkci směnného prostředku právě
tak dobře jako zlaté mince. Je možné, že ani Alf, ani Bert, ani Cyril, ani nikdo jiný

19.3

PENĚŽNÍ ZŮSTATKY – LIKVIDNÍ AKTIVUM

nakonec nebude chtít bankovky za zlato vyměnit. Nepotřebují zlato, potřebují prostředek směny a bankovky tuto funkci plní, protože jsou všeobecně přijímány (ale spoň do té doby, dokud panuje všeobecná důvěra v banku a v její schopnost dostát svým závazkům).

Příklad ukazují, jak může papír vytlačit zlato z peněžního oběhu. Lidé vlastně nechcují za své zboží zlato „jako takové“. Chťejí něco, o čem jsou přesvědčeni, že to od nich kdokoli kdykoli přijme ve směně.

V případě bankovek soukromých bank byla tato důvěra založena na slibu banky vyměňovat bankovky za zlato. Šlo tedy o **papírové peníze směnitelné za zlato**. Dokud byla důvěra v papírové peníze založena na jejich směnitelnosti za zlato, plnilo zlato stále ještě funkci peněz, i když jen zprostředkovaně. Později však došlo k *úplnému* odpoutání papírových peněz od zlata. Do oběhu začaly přicházet **bankovky centrální banky**, které stát povýšil na **zákonné platidlo** (též se jim říká *peníze s nuceným oběhem*). Tyto bankovky již nebyly směnitelné za zlato – jakékoli spojení papírových peněz se zlatem tím přestalo existovat. Teprve tehdy zlato úplně přestalo plnit funkci peněz a bylo z této role vytlačeno „papírem“. Posledními měnami, u nichž byla zrušena směnitelnost za zlato, byla britská libra (1931) a americký dolar (1933).

Ale jak mohly takové bankovky fungovat jako prostředek směny? Proč by lidé měli věřit, že je od nich bude *kdokoli* kdykoli přijímat ve směně? A co vůbec znamená „zákonné platidlo“?

Zákonné platidlo

Když Alf přišel na trh se svou pšenicí, kupující mu za ni nabízeli bankovky centrální banky. Alf se nejprve zdráhal je přijmout – vždyť nejsou směnitelné za zlato. Ale majitelé bankovek mu řekli: „Je to zákonné platidlo. Můžeš jimi zaplatit dluhy svým věřitelům a oni je nemohou odmítnout. Soudy uznávají toto zákonné platidlo jako prostředek k placení dluhů.“ Alf tedy bankovky přijal. Když potom potřeboval koupit boty, nabídl ševci Bertovi tyto bankovky a řekl mu: „Je to zákonné platidlo. Je možné jimi platit jakékoli dluhy. Jistě je tedy bude každý přijímat.“ Bert také bankovky přijal. Tak se bankovky dostávaly do oběhu jako „zákonné platidlo“.

Lidé přijímají bankovky centrální banky, protože věří státu. Věří, že učiní-li stát něco zákonným platidlem, pak to jistě bude každý přijímat. **Důvěra v tyto bankovky už není založena na zlatě. Je založena na důvěře v zákon a ve státní moc.** Proto je každý přijímá. A protože je každý přijímá, fungují jako peníze.

Hlavní předností peněžní směny je, že nevyžaduje *oboustrannou shodu potřeb*. Ale právě tím, že se mezi dvě zboží včlení peníze jako prostředek směny, **rozpadá se prodej a koupě na dva různé směnné akty** – farmář nejprve prodá pšenici za peníze a teprve později koupí za peníze boty. **Tyto dva směnné akty obvykle nejsou časově shodné.** Proto mají lidé vždy nějaké peníze u sebe. Této peněžní hotovosti říkáme **peněžní zůstatky**. **Je to jednak oběživo (mince a bankovky), které máte ve svých peněženkách, a jednak zůstatky na vašich bankovních účtech.**

Pojem „peněžní zůstatky“ je důležitý, jakmile chceme mluvit o *možství peněz*. V laické mluvě se totiž pojem „peníze“ používá v několika různých významech, které bychom měli odlišit.

Kolik má Alf peněz?

Alf má velký dům, rozlehlé pozemky, dvě auta, balík akcií a konto v bance. Lidé o něm říkají: „Ten má hodně peněz.“ Chťejí tím ve skutečnosti říci, že je Alf bohatý. Když říkají, že „má hodně peněz“, počítají do toho nejen peníze, které má v bance, ale i jeho akcie, auta, pozemky a dům – veškeré jeho bohatství. Zde dochází k záměně „peněz“ a „bohatství“. Není to však totéž. Dům, auto nebo akcie přece nejsou peníze – Alf za ně nemůže nakupovat.

Alf je dobrým hospodářem a vydělává slušné sumy. A zase lidé řeknou: „Ten má hodně peněz.“ Chťejí tím však říci, že má Alf velký důchod. Zde dochází k záměně „peněz“ a „důchodu“. Opět to není totéž. Alf může mít velký důchod ale i velké výdaje. Když svůj důchod utratí hned, jakmile jej dostane, nebude mít žádné peníze.

Tak kolik má Alf vlastně peněz? Chápeme-li pod pojmem „peníze“ prostředek směny, tedy to, co může Alf použít k nákupům, pak se ptáme, kolik má bankovek po kapsách a jak velký je zůstatek jeho vkladu v bance. Ptáme se, jaké má peněžní zůstatky.

Příklad nám též ukazuje, že **peněžní zůstatky jsou jedním z aktiv**. Alf má své bohatství uloženo v různých aktivech – v pozemcích, domě, autech, akciích a v peněžních zůstatcích.

Pokud jste studovali kapitolu „Investiční rozhodování a podnikání“, víte, že člověk investuje do aktiv podle míry jejich výnosu. Porovnejme míry výnosu Alfových aktiv.

Výnosy a likvidita Alfových aktiv

Míra výnosu Alfových pozemků je 18 % a míra výnosu akcií je 13 %. Bankovní vklad mu ale vynáší pouhých 4 %. A bankovky, které má v peněžence, mu početně nevyvázejí nic.

Proč drží Alf část svého bohatství v oběživu a na bankovním vkladu, když je jejich míra výnosu značně nižší než například míra výnosu z pozemků a akcií? Je snad míra rizika peněžních zůstatků o tolik nižší? Není. Banka může zkrachovat a peněženkou může Alf ztratit nebo mu ji mohou ukrást.

Tak proč Alf raději za své peněžní zůstatky nepřikoupí pozemky či nenakoupí akcie? Protože kdyby to udělal, ztratil by možnost rychle a operativně nakupovat. Když by pak potřeboval něco koupit, musel by prodat část pozemků, část akcií nebo jedno ze svých aut. To by však pro něj znamenalo značné transakční náklady, spojené s prodejem těchto aktiv. Kdyby prodával pozemky, akcie nebo auto, musel by platit zprostředkovatelskou provizi. Sám by při těchto transakcích také ztratil mnoho času – musel by kontaktovat zprostředkovatele a dohodnout s ním podmínky prodeje.

Kromě toho, když bude Alf potřebovat hotovost rychle, pravděpodobně bude muset prodat svá aktiva za méně výhodnou cenu. Když potřebuje prodat pozemek nebo auto rychle, dohodne se s prvním zákazníkem, který se namane. Ten však nemusí být zákazníkem nejlepším – kdyby hledal déle, našel by možná lepšího, který by mu zaplatil více.

Když chce prodat rychle akcie, může také trazit. Burzovní makléř mu řekne, že pro jejich prodej právě není vhodná doba, protože jejich cena je dnes nízká, ale pravděpodobně poroste. Radí mu zatím neprodávat. Jenže Alf nutně potřebuje peníze teď, a tak akcie raději prodá, i když cena není výhodná.

Už tušíte, proč je pro Alfa výhodné mít část svého bohatství v peněžních zůstatcích? Peněžní zůstatky jsou likvidním aktivem – může je rychle a bez velkých nákladů použít k nákupům.

Tím se dostáváme k důležitému pojmu: **likvidita aktiva**. **Likvidní aktívum je také vé aktivum, které lze rychle a bez velkých nákladů nebo ztrát přeměnit v prostředek směny – v peníze**. Podívejme se na různá aktiva lišící se mírou likvidity:

- **Oběživo** (mince a bankovky) je plně likvidním aktivem, protože je prostředkem směny samo o sobě – lze je přímo používat ke všem nákupům.
- **Zůstatky na běžných účtech** jsou o trochu méně likvidním aktivem. Ty lze také přímo použít k nákupům, ale ne ke všem, protože někteří obchodníci nepřijímají šeky ani platební karty a prodávají jen za hotové. Tyto vklady lze však rychle a s minimálními náklady proměnit v oběživo. Jediným nákladem je časová ztráta při cestě do banky nebo do bankomatu.
- **Zůstatky na termínovaných účtech** jsou ještě méně likvidním aktivem, protože jejich přeměna v oběživo je spojena s dalšími náklady. Potřebujete-li vybrat termínovaný vklad před uplynutím sjednané lhůty, musíte bance zaplatit určitý penalizační poplatek.
- **Cenné papíry** (dluhopisy nebo akcie) jsou ještě méně likvidním aktivem, protože při jejich prodeji musíte obvykle platit zprostředkovatelské provize. Navíc,

když je chcete prodat rychle, můžete utrpět ztráty – chcete-li totiž prodat rychle, riskujete, že prodáte za momentálně nevýhodnou cenu.

- **Pozemky a fyzický kapitál** (budovy, automobily, zásoby zboží apod.) jsou ještě méně likvidními aktivy. Jejich trh není tak pružný jako trh cenných papírů, takže je jejich prodej spojen s ještě vyššími transakčními náklady, popříztrátami.
- **Lidský kapitál** je nejméně likvidním aktivem, protože ten nelze prodat vůbec.

Máme tedy celé **spektrum** aktiv podle míry jejich likvidity. **Likvidita je snadnost přeměny aktiva v prostředek směny**. Pod pojmem „snadnost“ zde rozumíme **nízké náklady nebo ztráty spojené s rychlým prodejem aktiva**. Likvidita je vlastnost velmi ceněná, protože člověk potřebuje neustále nakupovat, a tudíž potřebuje mít k dispozici prostředek směny – peníze. Je proto výhodné, můžete-li nějaké aktivum rychle a bez velkých nákladů přeměnit v peníze.

Protože je likvidita tak ceněnou vlastností, mívají likvidní aktiva nižší míru výnosu než aktiva méně likvidní. Představte si, že by byla úroková míra z vkladů na běžných účtech stejná jako úroková míra z dluhopisů. Protože jsou vklady na běžných účtech likvidnější než dluhopisy, lidé by prodávali dluhopisy a ukládali by peníze raději na běžné účty. Rostoucí nabídka dluhopisů by snižovala jejich ceny, a tudíž zvyšovala jejich míru výnosu. Teprve až bude úroková míra z dluhopisů tak vysoká, že lidem kompenzuje ztrátu likvidity (ve srovnání s likviditou běžných účtů), přestanou se lidé zbatovat dluhopisů a budou ochotni v nich držet část majetku.

To vysvětluje, proč je míra výnosu málo likvidních aktiv, jako jsou pozemky, budovy, stroje apod., vyšší než míra výnosu cenných papírů a ještě vyšší než míra výnosu bankovních vkladů a také, proč je úroková míra z termínovaných vkladů vyšší než úroková míra z vkladů na běžných účtech.

V kapitole „Investiční rozhodování a podnikání“ jste se dozvěděli, že míra výnosu závisí na míře rizika aktiva. Nyní musíme doplnit další významný poznatek. **Míra výnosu aktiva závisí také na míře jeho likvidity. Čím je aktivum likvidnější, tím je jeho míra výnosu nižší**. Lidé investují do likvidních aktiv i přes jejich nižší výnosnost, protože likvidita jim šetří náklady spojené s přeměnou aktiv v peníze.

Co všechno máme zahrnout do peněžních zůstatků? Vyjdeme-li z definice peněz jakožto prostředku směny, měli bychom za peněžní zůstatky považovat pouze **oběživo**, protože jen to lze přímo použít ke všem nákupům. Ale **zůstatky na běžných účtech** jsou vysoce likvidním aktivem, protože je lze přímo použít k některým nákupům (placením šeky nebo platebními kartami) a kromě toho je lze rychle a prakticky bez nákladů proměnit v oběživo. Proč je tedy také nezahrnout do peněžních zůstatků? A co **termínované vklady**? Ty lze také přeměnit v peníze poměrně snadno, i když to vyžaduje určité náklady. Proč je také nezahrnout mezi peněžní zůstatky?

Jak vidíte, mezi „peněží“ a „ne-peněží“ není jasná, ostrá hranice. To, co vidíme, je celé spektrum různě likvidních aktiv – **spektrum likvidity**. Vymezení peněžních zůstatků je pak záležitostí konvence – zahrnujeme do nich oběživo, zůstatky na běžných účtech a někdy i zůstatky na termínovaných účtech. Podle toho pak mluvíme o „tízce“ nebo

o „široce“ definovaných penězích. Úzce definované peníze zahrnují oběživo a vklady na běžných účtech. Široce definované peníze zahrnují navíc také termínované vklady.

Součet všech peněžních zůstatků v ekonomice nazýváme *peněžním agregátem*. Součet „úzce definovaných“ peněžních zůstatků tvoří *peněžní agregát M_1* . Součet široce definovaných peněžních zůstatků tvoří *peněžní agregát M_2* .

Struktura peněžní zásoby v ČR

Tabulka 19 – 1 ukazuje složení peněžního agregátu M_2 v ČR v roce 2002.

oběživo	12 %
vklady na běžných účtech	27 %
vklady termínované	52 %
vklady v cizích měnách	9 %

Tabulka 19 – 1

Pramen: ČSÚ

19.4

TRANSAKČNÍ A OPATRNOSTNÍ ZŮSTATKY

Víme tedy, že lidé chtějí držet peněžní zůstatky, protože je to likvidní aktivum. Ale kolik peněžních zůstatků chtějí držet? Prozkoumejme blíže nejprve *důvody* jejich poptávky po peněžních zůstatcích.

Transakční a opatrnostní zůstatky

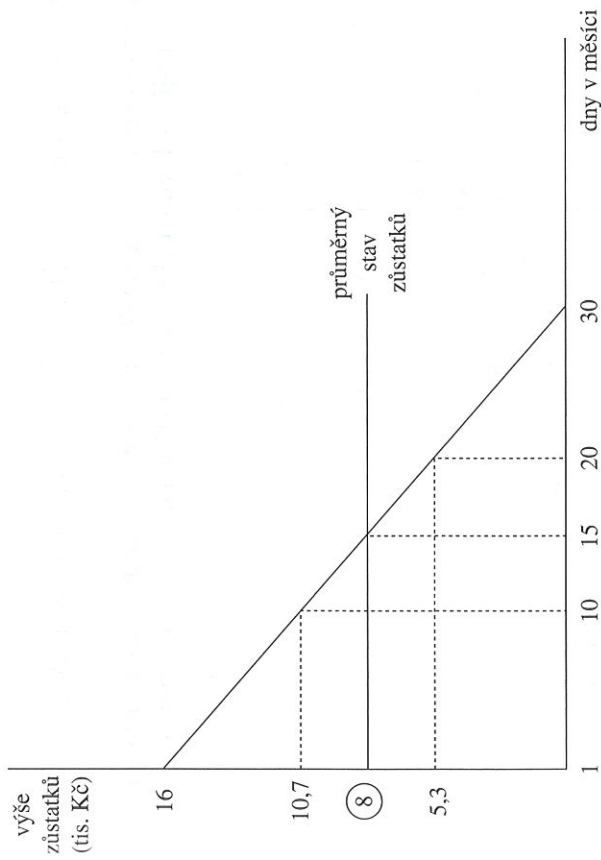
Růžičkova rodina vydává měsíčně 16 000 Kč na běžné nákupy, jako jsou potraviny, nájemné, elektřina, telefon, benzin apod. Tyto výdaje jsou průběžné, více méně rovnoměrně rozložené v průběhu měsíce. Obrázek 19 – 2 ukazuje, jaký je průměrný stav peněžních zůstatků, který rodina potřebuje na zabezpečování těchto výdajů. Prvního v měsíci bere pan Růžička výplatu, takže stav peněžních zůstatků, určených na měsíční běžné nákupy, je 16 000 Kč. Desátého rodina třetinu těchto peněz utratila a stav peněžních zůstatků klesl na dvě třetiny, tedy na 10 700 Kč. Patnáctého v měsíci již stav těchto zůstatků činí jen polovinu původní výše, tedy 8 000 Kč. Dvacátého klesl na třetinu, tedy na 5 300 Kč. Ke konci měsíce jsou peněžní zůstatky vyčerpány. Průměrný stav peněžních zůstatků, které musí Růžičkovi držet, aby mohli bez problémů hradit své průběžné výdaje, je 8 000 Kč.

Růžičkovi však mívají i výdaje, které nejsou průběžné a nejsou často ani plně předvídatelné. Jsou to například výdaje na opravu nenadále porouchané pračky nebo auta. Paní Růžičková může pocítit náhlou potřebu nových bot. Možná přijde vysoký účet za elektřinu, se kterým se nepočítalo. Nebo syn překvapí rodiče zprávou, že jede na (ne zrovna levné) sportovní soustředění. Růžičkovi jsou opatrní, a proto drží na svém běžném účtu ještě navíc 4 000 Kč na takovéto výdaje.

Celkové „úzce definované“ peněžní zůstatky (jejich průměrný stav) Růžičkovi rodiny činí tedy 12 000 Kč.

Rodina má také půlroční termínovaný účet, jehož průměrný zůstatek je 15 000 Kč. Z těchto peněz obvykle financují větší jednorázové výdaje, jako je dovolená nebo vánoční dárky. Růžičkovi by mohli mít těchto 15 000 Kč uloženo v cenných papírech, ale kdyby je potřebovali, museli by nést náklady spojené s prodejem cenných papírů. Peníze na termínovaném účtu jsou pro ně likvidnější.

Celkové „široce definované“ peněžní zůstatky (jejich průměrný stav) Růžičkovich tedy činí 27 000 Kč (12 000 + 15 000).

Obr. 19 – 2 Transakční zůstatky – Úsečka znázorňuje postupné zmenšování peněžních zůstatků Růžičkovi rodiny v průběhu měsíce, od prvního „brani“ do následujícího „brani“ platu. Průměrný stav peněžních zůstatků je 8 000 Kč.

Prvním důvodem pro držbu peněžních zůstatků je *transakční motiv*. Vyplyvá z toho, že člověk obvykle dostává svůj důchod „nárazově“ – v určitých intervalech (nejčastěji v dvoutýdenních nebo měsíčních), kdežto jeho výdaje nejsou *nárazově* nýbrž spíše *prů-*

běžné. Proto musí držet určité peněžní zůstatky, kterým říkáme **transakční zůstatky**. Slouží mu pro zabezpečování běžných „každodenních“ transakcí (nákupů). V našem příkladě drží Růžičkovi 8 000 Kč transakčních zůstatků.

Obdobně jako domácnosti, potřebují mít transakční zůstatky také firmy. Jejich přítomnost také nejsou časově sladěny s jejich výdaji, a proto musí mít firma pohotově určité peněžní zůstatky, aby mohla bez problémů zabezpečovat běžné nákupy a platby.

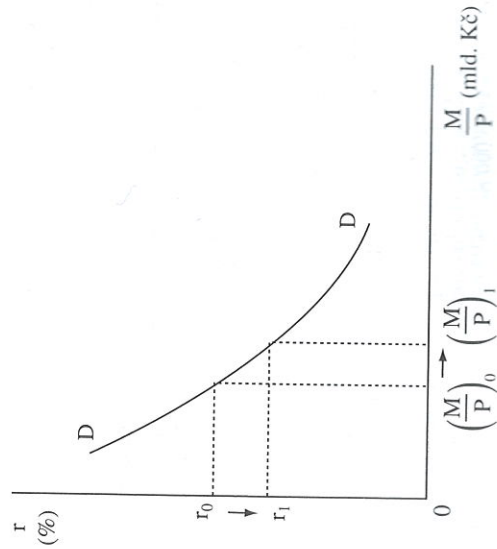
Druhým důvodem držby peněžních zůstatků je **opatrnostní motiv**. Ten je dán existencí některých špatně předvídatelných výdajů, jejichž výskyt a výši člověk nemůže přesně odhadnout. Kdyby neměl pro takové případy peněžní zůstatky, musel by pak pro dávat méně likvidní aktiva a nést náklady a ztráty s tím spojené. Těmto peněžním zůstatkům říkáme **opatrnostní zůstatky**. V našem příkladě drží Růžičkovi 19 000 Kč opatrnostních zůstatků (4 000 na běžném účtu a 15 000 na termínovaném účtu).

19.5

PENĚŽNÍ ZŮSTATKY A ÚROKOVÁ MÍRA

Výše peněžních zůstatků, které chce domácnost nebo firma držet, závisí na úrokové míře.

Při vyšší úrokové míře chtějí domácnosti a firmy držet méně peněžních zůstatků a dávají přednost méně likvidním aktivům (například dluhopisům).

Obr. 19 – 3 Poptávka po reálných peněžních zůstatcích – Křivka D je tržní poptávkou po reálných peněžních zůstatcích. Křivka je klesající, protože při nižší úrokové míře se stává výhodné držet více peněžních zůstatků a méně dluhopisů či jiných aktiv.

Funkce poptávky po peněžních zůstatcích udává závislost poptávaných peněžních zůstatků na úrokové míře.

Abychom vyloučili vliv inflace, budeme nadále pracovat s **funkcí reálných peněžních zůstatků**.

Obrázek 19 – 3 znázorňuje křivku tržní poptávky po **reálných** peněžních zůstatcích jako funkci úrokové míry. Na vodorovné ose vynášíme reálné peněžní zůstatky M/P . M jsou nominální peněžní zůstatky a P je cenová hladina (měřena indexem růstu cen). Na vertikální ose vynášíme úrokovou míru z dluhopisů. Křivka má klesající průběh, protože při nižší úrokové míře chtějí lidé držet více peněžních zůstatků (a méně dluhopisů).

SHRNUTÍ

- **Naturální směna** vyvolává příliš vysoké transakční náklady (náklady směny). Je totiž velmi nepravděpodobné, že by se sešli dva lidé s oboustrannou shodou potřeb.
- **Peněžní směna** nevyžaduje oboustrannou shodu potřeb, protože peníze fungují jako prostředek směny.
- Nezáleží na tom, z čeho jsou peníze „dělány“, nýbrž na tom, zda lidé věří, že budou ve směně přijímány.
- Papírové bankovky byly nejprve směnitelné za zlato. Později však byly nahrazeny bankovkami centrální banky, které nejsou směnitelné za zlato. Důvěra v tyto peníze pramení z důvěry lidí ve státní moc.
- V peněžní směně se rozpadá prodej a koupě na dva různé směnné akty, které obvykle nejsou časově shodné. Proto lidé potřebují mít peněžní zůstatky. **Peněžní zůstatky** mají podobu oběživa (mince a bankovky) a zůstatků na bankovních vkladech.
- Peněžní zůstatky jsou likvidním aktivem. **Likvidní aktivum** lze rychle a bez velkých nákladů nebo ztrát přeměnit v prostředek směny – v peníze. Čím je aktivum likvidnější, tím je jeho míra výnosu nižší.
- „**Úzce definované peníze**“ zahrnují oběživo a vklady na běžných účtech. „**Široce definované peníze**“ zahrnují navíc také termínované vklady. Součet všech peněžních zůstatků v ekonomice nazýváme **peněžním agregátem**. Součet „úzce definovaných“ peněžních zůstatků tvoří peněžní agregát M_1 . Součet „široce definovaných“ peněžních zůstatků tvoří peněžní agregát M_2 .
- „**Transakční zůstatky**“ slouží pro zabezpečování běžných každodenních transakcí (nákupů). **Opatrnostní zůstatky** lidé drží z důvodu některých málo předvídatelných výdajů.
- Při vyšší úrokové míře chtějí domácnosti a firmy držet méně peněžních zůstatků a dávají přednost méně likvidním aktivům.